

SZÜKSÉGES INFORMÁCIÓ

Proics Lilla beszélgetése

A Pinceszínházban kezdett tizenhat évesen, majd miután végzett a főiskolán, a Madáchban, a Győri Nemzetiben, a Bárkán, végül a Krétakörben volt társulati tag Gyabronka József. Azóta, immár tíz éve szabadúszó. Az idei évadban több független formációban, szalon-színházban, kőszínházban is játszik.

– *Proics Lilla: Megváltozott-e a színész, mint olyan, a pályád kezdetétől fogva?*

– Gyabronka József: A hetvenes évek elején a gimnazista fejemben egészen más kép élt a színházról, mint ami most van – ezen persze nincs mit csodálkozni, hiszen azóta eltelt néhány évtized. Mivel elsőre felvettek a főiskolára és már harmadévbén a Madách Színházban dolgoztam, minden olyan egyszerű, világos és könnyű volt. Mást sem akartam, csak hogy jó színész legyek. De ahogy akkor, most sem gondolkodom azon, színészként mit és hogyan csináljak, illetve mások mit és hogyan csinálnak. Annak idején eltökéltem, talán elsősorban Dajka Margit hatására, akivel néhány darabban egy színpadon játszottam, hogy muszáj lesz olyan frissnek maradnom, mint amilyen ő. Akkoriban rajta kívül Darvas Lilin éreztem még ilyen szellemi üdeséget. Vagy emlékezetes, hogy Mensáros László nemcsak a szakmával és a pályával foglalkozott, hanem sok más vonzó, kultúrával kapcsolatos dologgal. Izgalmasnak találtam, hogy valaki nem csak autókról és nőkről beszélget a büfében. Talán szükségét is érezte annak, hogy átadjen valamit abból a kultúrából, amelyben nevelkedett – attól fogva, hogy étkezőasztalhoz nem ülünk zakó nélkül, egészen odáig, hogy mitől szép Strauss *Rózsaloovagja*. Mindezt azért mondom, hogy el lehessen képzelni, akkor mi volt a színész. Aztán ahogy teltek-múltak az évek, kezdtem rálátni arra, amit csináljak. Mivel állandóan valamifajta elégedetlenség volt bennem a munkámmal kapcsolatban, igyekeztem olyan stílusok, színházak és emberek felé orientálódni, amelyek és akik addig ismeretlenek voltak számomra, viszont őket szerettem nézni. Így vergődtem el ide-oda, aztán külföldre, aztán újra ide-oda, immár szabadon. Ma délelőtt is felöltött bennem, vajon jól csinálom-e: folyton kétségeim vannak. Mindig azt érzem, több előadást kellene nézmem, hiszen egy szabadúszónak életbevágó, hogy ismerje a viszonyrendszert, amiben mozog – mert nemcsak az a bizonytalan, hogy lesz-e február végén munkám, hanem az is, hogy merre is tart a szakmánk.

– *Tudod, mitől volt Dajka Margit olyan friss?*

– Fogalmam sincs. Néhányszor beszélgettem vele, de semmi olyat nem tudnék felidézni az életéből, ami erre választ adna, sőt, lehet, hogy igaztalan is vagyok, hogy éppen őt emlegetem, amikor Tolnay Klárit vagy másokat is mondhattam volna, sőt, kortársaimat is, akiket szívesen nézek, mert akkora színészek. Amikor például előadás után egy kollégám sms-t küld, hogy „húha”, akkor az nagyon jólesik, mert a szememben ő a „húha”.

– *Azt mondd, jó színész akartál lenni. Mitől jó egy színész?*

– Egy színházi szerző uszkve ötven évvel ezelőtt egytől ötig kategorizálta, milyen kvalitású a színész. Az egyes, aki nagyjából megtanulja a szöveget, a kettes, a hármas ennél leírható minőségekkel jobb, a négyes mindent tud: ízlése, stílusa, egyénisége van. Az ötös az, írja, aki ha bejön a színpadra, elfelejtem, ki vagyok. Lehet, hogy csak átmeleg jobbról balra, de ott egy olyan sors, egy olyan élet jelenik meg, amibe belerendülök, és amit nem

felejték el, mert általa értek meg valamit. Az ilyen színészek a mi jótevőink. Én is erre töreksem, miközben erre éppen törekedni hiábavaló, mert ez nem akarat és nem szorgalom kérdése – az csak a négyesig meghatározó.

– *A színház pedig változik a színész körül, amiként mindig más, újabb jelekből és nyelven beszél, merthogy a kortárs közegből építkezik.*

– Amikor huszonöt évvel ezelőtt hazajöttem Kanadából, találkoztam néhány kollégával, akik csalódottak és kiégettek voltak, és akkor volt bennem még akkora távolság, hogy képes voltam a keserűségük okával szembesülni. Bár a pályánk elején elsajátítottunk valami komplex dolgot, valami eszményt, amiről egy ideig azt hisszük, elboldogulunk vele egy életen át. Ám egyszer csak azon kapja magát az ember, hogy az az eszmény már nem teljesen adekvát. És csak annak van esélye tényleg megmaradni a szakmában, aki megérti, az nem valós probléma, hogy már nincsenek azok a rendezők, akik úgy bíztak benne, sőt, nem is a színház romlott el időközben úgy, hogy már képtelenség követni, mit motyognak. Aki elveszíti a kapcsolatot az őt követő generációkkal, az elszakad az élettől. Ez olyan egy kicsit, mint amikor azon sóhajtozunk, hogy a gyerekek kütyüznek. De hát ülök a villamoson, tizből hét ember kütyüzik. Én vagyok a nyolcadik. Helytelen bármit csinálni egy okostelefonon? Valamikor papírra jegyzeteltem. Az rossz, ha most e-sticky notes-om van?

– *Mik ezek a jegyzetek?*

– Olyan szövegek, amelyeket valamikor fontosnak tartottam gyakran látni: emlékeztetők, dalszövegek, mint az „Ombra mai fű”. Vagy a *Varázsfuvola*-papok kettőse: Aki végigmegy e fáradságos úton... *A József és testvéreiből* a „Hová visztek engem?” Vagy Tyetyerev a gazemberekről és bolondokról. Gondolatok egy Kovalik Balázs-interjúból: hiába a makulátlan technika, ha hiányzik a zenei érzékenység, az emberi tartalom, a közlendő. Várjon Dénes élménye a kamarazenélés gyönyörűségéről, és sorolhatnám tovább. Van olyan nap, amikor éppen ezekben a jegyzetekben találom meg, amire szükségem van. Ott van persze az Ázsia bolt nyitvatartása is, ahova korianderért és curryért szoktam menni.

– *Zöld korianderért?*

– Joghurttal, pici sóval csodálatos. Az úgy van egyébként, hogy az ember kiszáll a metróból, amikor megy a Tretyjakov Képtárba, és nem hisz a szemének, hogy négy száznegyven kilós orosz asszony koriandert árul. A közeli kioszkban pedig ott a кефир is. És a Tretyjakovban novemberben alig vannak, még nagyobb élvezettel nyomom magamba a kultúrát, a nyelvet – a *De mi lett a nővel?* című előadást Moszkvában is játszottuk.

– *A színházi világban az alakult ki, hogy a rendező (adott esetben a direktorral) akar, szeretne, kitalál valamit, amihez partnereket keres. Benned színészként nincs ilyen vágy?*

– Tettem már néhány tétova lépést – bizonyos szövegeket ceruzával olvasok –, vannak terveim, ám alapvetően lusta vagyok, amit nyilván tudok másképp is mondani: képtelenség elég gyorsnak lenni két jó megbízás közt. Csodálattal figyelem, hogy például Hegedűs D. Géza amellett, hogy évi hat bemutatóban van benne, tanít a főiskolán, komoly társadalmi tisztségeket visz, de összefog dramaturgokkal és két évente csinál egy-egy irodalmi műsort, amit stúdióban játszik. Nem értem, hogy csinálja.

– *Nem hiszem, hogy tehetnél magadnak szemrehányást, ha csak a futó évadot nézem, sokat dolgozol és merőben különböző előadásokban játszol. Melyik féle színház áll közelebb hozzád?*

– Nem tudok stílusok közül választani. Vannak előadások, amelyek rendben vannak: átgondolt, jól megírt anyagok, vagy egészen más valamiért szerethetők. Bodó Viktorral például harmadszorra dolgoztunk együtt. A *Bérháztörténetek* és *A Kockavető* is élményszámba ment, ezért aztán boldog voltam, amikor felhívott. Egyik délelőtt, amikor inget vasaltam, eszembe is jutott, hogy *A Kockavető* előtt is ingeket vasaltunk. Szeretek úgy részt venni egy színház életében, mint ami nekem egyébként fiatalkoromból a Pincészházból van meg, de Kanadában is dolgoztam olyan társulattal, ahol nem volt öltöztető, úgyhogy cipőt pucoltunk és bevasaltuk egymás haját.

– A Krakken művelet a *korábbiakhoz hasonló munka volt?*

– Mások voltak a körülmények. Viktor annak idején a próbák szünetében pályázatokat írt a munkatársával. Most vendégként jár haza. De változatlan, hogy sokat nem közöl arról a munka során, hogy mit akar az előadás – persze az adott pillanatban elmondja, mit próbáljak. A *Bérlház történeteken* dolgozva például három és fél hét próba után, két nappal a bemutató előtt felhívtam, mondja el, mit csinálunk, miben veszek részt. Azt válaszolta, nem tudja. Gondoltam, akkor rendben van, információra volt szükségem: megkaptam. Az előadásban volt vagy tizenöt megjelenésem, amelyek közt két-három percet voltam kint. Amikor pár hét elteltével újra kellett próbálnunk, alkalmam volt kiülni a nézőterre, és láthattam végre, mit csinálnak a kollégáim akkor, amikor én kint vagyok és öltözöm abban a két-három percben. Akkor összeállt bennem az előadás. A fenti válasza, természetesen hozzá, azt jelentette számomra, ha leszámítom, hogy csak humorizált, hogy vagy zsigerből dolgozik, vagy olyan módon, ami kevésbé verbalizálható. Gondol valamit, amihez képest a színpadon valóságos emberekkel (akiket nevezhetünk színészeknek) történik valami – és ez inspirálja őt, vagy sem. Közben megérez hazugságokat, amelyeket elvet, esetleg hagy, ha pedagógiai okokból nem akar a kelleténél korábban beleugatni. Nagyon emberi módon, nyugalommal, humorral terelgeti a színészeket az előadásban, úgyhogy vele üdítő dolgozni. Rengeteget röhögünk ebben a próbaidőszakban is, hiszen képtelenebbnél képtelenebb ötletei támadnak, amelyek némelyikét ránk bízta, próbálni – ő így tesz oda teljes abszurditást egy pillanat alatt.

– *Érdekes, ehhez képest gyakran hallok arról, hogy a rendező erővel vagy manipulációval többet hoz ki a színészből, mint amire ő magától képes lenne – és ezt a legtöbb színész nagyra is becsüli.*

– 2005-ben, amikor Zsótér Sándorral a *Peer Gynt*-öt próbáltuk, az utolsó két hétben nagyon összevesztünk. A próbák tavasszal kezdődtek, majd ősszel a szövegtanulás után én alighanem mást kezdtem próbálni, mint amit tavasszal abbahagytam. Nem azért, mert megváltozott volna a szerepről vagy a darabról alkotott felfogásom, hanem valószínű, nem voltam kellően friss, jöttek a rutinjaim. Feltehetően ettől mentem mellé annak, amit Zsótér elképzelt. Ettől az utolsó napokban olyan szeretetlenségben próbáltunk, hogy ne mondjak gyűlöletet, ami kibíráhatatlan volt. Nyilván neki is. Belőlem is agressziót váltott ki, de a bemutató után megbeszéltük a dolgot, és kibékültünk. És bár ez a keserű élmény megmaradt bennem, közben felemelő volt, hogy a *Peer Gynt*-tel foglalkozhattam, és hatvanegyszer el is játszhattam. Zsótér meg merte tenni, hogy engem kifordítson, mint egy kabátot, és kirázzon. És ha ezt megteszik egy színésszel, akkor (talán) nem ragad bele ócska rutinokba – remélem, jó irányba változtam ettől, mert nem tudom mindennek a hatását lemérni.

– *Nem terjed egy színész integritása odáig, hogy képes legyen magára reflektálni?*

– Erre általánosságban nem tudok válaszolni. Valószínű, hogy nekem akkor arra a kifordításra szükségem volt. Ha ez mostanában lenne, akkor lehet, nem így gondolnám. Ez mindenekelőtt azon múlik, hogy az ember mire vágyik magával kapcsolatban.

– *Arról még soha nem hallottam, hogy egy színész megregulázzon egy rendezőt – mert honnan tudjuk, hogy nem a rendező akad el valahol a munka során, és nem neki kellene valamit másképp csinálni ahhoz, hogy adott esetben tudjon változtatni? Ráadásul a színházban eredetileg a színész volt a legkompetensebb ember.*

– Ez mindenekelőtt bizalmi kérdés. Egy ismeretlen rendezővel kapcsolatban apró jelekből alakítom ki, bízom-e az illetőben vagy sem, és ha azt rakom össze, hogy l'art pour l'art művészkedik, akkor menekülök. Akit azonban ismerek és nagyra tartok, azzal kapcsolatban nem támasztok kétségeket.